

Bir Ogrencisinin Gozunden Dicle

Tugce Ellialti

27 Aralik 2014

Bugun burada bu yil besincisi duzenlenen ve Sabanci Universitesi Sanat ve Sosyal Bilimler Fakultesi ve Toplumsal Cinsiyet Calismalari Forumu tarafından Dicle Kogacioglu anisina gerceklestirilen Dicle Kogacioglu Makale Yarismasi Konferans ve Odul Toreni icin biraraya gelmis bulunuyoruz. Oncelikle ben de bu organizasyonda emege gecen herkese, sevgili hocalarima, meslektaşlarima, arkadaşlarima, Dicle'nin sevgili ailesine ve bugün buraya gelen tüm dinleyicilere hos geldiniz demek istiyorum. Bugun benim icin heyecanlı bir gun, bugunku konferansin acilis konusmasini yapmak icin davet edildigimde Dicle Hoca'nin eski bir ogrencisi ve onun akademik geleneginden cokca ilham almıs genc bir sosyolog olarak neler soyleyebilecegimi inanin cok dusundum. Zira gecen bes yil icinde kendimi cok defa Dicle'yle zihinsel konusmalar yaparken buldugum zamanlar oldu, saha calismami bitirmek uzere oldugum ve doktora tezimle hasir nesir oldugum su gunlerde ise bu konusmalarin epey yogunlastigini soyleyebilirim. Dicle'ye sormak istedigim sorularim var, arastirmama ve neler yapmak istedigime dair ona anlatmak istedigim bir suru sey var, ona yalnızca sordugu sorulara yanitlar vermeye calismadigimi bilakis onumze koydugu sorulara yenilerini eklemeye calistigimi soylemek istiyorum. Dicle, iyi dusunulmus sorular sormanin onemli oldugunu sikca vurgulardi. Konusabilseydik eger ona kendime sorabildigim her yeni sorunun bana iyi geldigini, zihnimi actigini, onume yeni yollar koydugunu ve benim bundan tarifi zor bir haz aldigimi anlatmak isterdim. Bu anlamda bu konusma benim icin Dicle'ye etmek istedigim tesekkurun ve onun bana sordurduklarininin kucuk, kisa bir ozeti aslinda. Bana Dicle'yi bir ogrencisi gozuyle anma ve bunu yaparken de ona dair dusunduklerimi, onun sosyoloji yapma biciminde bana kattiklarini sizlerle paylasma firsatini verdikleri icin Makale Yarismasi duzenleyicilerine bir kez de buradan tesekkur etmek istiyorum.

Dicle Hoca'yi ilk kez 2006'nin bahar aylarında, Bogazici Universitesi Sosyoloji Bolumu'ndeki son senemde o donem sevgili hocam Ferhunde Ozbay'dan aldigim "Turkiye'de Guncel Meseleler" dersinde gordum ve onu ilk kez o gun dinleme firsati buldum. O ders icin Dicle'nin "Kalkinma, Birlik ve Demokrasi: Turkiye'de Siyasi Parti Kapatmalari" baslikli makalesini okumustuk. O gunku tartismada makaleye referansla Anayasa Mahkemesi'nin

parti kapatma gerekceleri üzerinden 1990'lar Turkiyesine ve Turkiye'nin 1980 sonrası siyasi iklimine ve yapılanmasına odaklanmistik. O gun konustugumuz ve bende en cok merak uyandıran soru ise bir sosyolog olarak karsimiza hemen hemen her alanda ve hic usanmadan cikan ne kultureldir, ne siyasidir, ve kulturel olan ne zaman ve hangi sartlarda siyaseten tehlikeli olur sorusuydu. Bu soruya o gun Dicle'nin tek ve net bir cevap verdigini hatırlamıyorum zira dersten cikarken kafamda bu sorunun donup durdugunu net olarak animsiyorum. Bir de siniftan cikmak uzere hazirlanirken soyle demisti: "Hukukun ve hukuk sosyolojisinin soguk bir yuzu vardir, bu sizi en bastan yildirmasin, bu alanda calisacak sosyal bilimcilere cok ihtiyacimiz var arkadaslar." Hayatımda belki de ilk kez o gun bir sosyolog olarak hukuka ve hukuk-toplum iliskisine yakından bakmanın bana universitenin ilk yıllarından beri kendime dert edindiginim toplumsal cinsiyet esitsizligi ve kadına yönelik siddet meselelerine dair yeni bir pencere acabilecegini dusunmustum. Bugun de tum sorunlarına, celiskilerine, bizi icine dusuren cikmazlarına ragmen cesitli alanlarda hak mücadelesi verirken hukukun vazgecmememiz gereken bir mecra oldugunu dusunuyorum. Dicle'yle bu ilk karsilasmamızda bana onun en carpici gelen yani isine olan tutkusu ve sadeligi olmustu. Misafir hoca olarak geldigi derste sadece yazdigi makaleye dair bir seyler soylemiyor adeta o gun o sinifta o makaleyi bizimle yeniden yaziyor, bizi oldukca zorlayan sorular soruyordu. Dicle'nin o gun bize sadece bir seyler ogretmeye gelmedigini aksine o gun o sinifta bizimle birlikte dusunmeye geldigini, bizi de hali hazırda varolan bir diyalogun icine cekmeye calistigini hissetmistim. Bunun bana cok iyi geldigini, benim icin tartismayi daha da ilginç kildigini net bir sekilde animsiyorum. O güne dair simdilerde oldukca bulaniklasmis olan hafızamda unutmadigim diger bir sey ise Dicle'nin saklamaya yeltenmedigi heyecani ve yalinligiydi, bir de hizli konusuyordu. Heyecanini saklamayan, hizli konusan insanlari cok severim, bilmiyorum belki biraz da bu yuzden o gun Dicle'den ve dersi anlatısından cok etkilenmistim. Bogazici'nden mezun olduktan sonra yolum Master icin Sabanci Kulturel Calismalar programina dusmeseydi ve Dicle'nin ogrencisi olma imkanimasaydi Dicle'yle ilgili ilk izlenimlerimin yerinde ancak eksik oldugunu bilme fırsatim belki de hic olmayacakti.

Sabanci Universitesi'nde bulundugum iki yıl icinde Dicle'yi cesitli derslerde dinleme fırsatim oldu, onun ogrencisi oldum, onun makalelerini okudum, konusmalarini dinledim, kisacasi ondan cok sey ogrendim. Hele de "Gelenek Soylemleri ve Iktidarın Dogallasmasi: Namus Cinayetleri Ornegi" makalesini ilk kez okuyup bitirdigimde makalenin hemen hemen her

cumlesinin altını çizdiğimi fark ettiğimi hatırlıyorum, o zamana kadar namus adına işlenen cinayetlere dair üretilen söze yaptığı müdahale zihnimi öylesine acıdı ki makaleyi kısa bir zaman içinde yeniden birçok kez daha okudum. Sonraki zamanlarda da bu makale hem Amerika’da hem de Boğaziçi’nde verdiğim derslerde okuma listelerimin vazgeçilmezi oldu. Dersin alt teması ne olursa olsun sosyoloji alanındaki birçok konu üzerine yapılacak tartışmalara önemli katkı sunan bir makaleydi bu zira. Dicle, o makalesinde olgular üzerine söylediklerimizin bazen farkında olmadan ne gibi iktidar ilişkilerini kurabileceğini, var olanları da yeniden üretebileceğini söylerken bize aslında şunu hatırlatıyordu: “(N)eyi, nasıl, hangi terimlerle ve kimlerle tartıştığımız, hangi soruları sordığımız önemli.”

Dicle’nin Türkiye’deki feminist akademik yazına yaptığı en büyük katkılardan birinin “Bir İstanbul Adliyesinde Davranış Kalıpları, Anlamlandırma Biçimleri ve Eşitsizlik” ile “Bağlamında Vatandaşlık: Türkiye’de Kadınların Hukukla Olan İlişisini Yeniden Düşünmek” başlıklı yazılarında çeşitli örneklerle altını çizdiği hukukun işleyiş biçimi ile bu işleyiş biçiminin gündelik yaşamda var olan toplumsal cinsiyete dayanan eşitsizliklere çektiği dikkat olduğunu söyleyebiliriz. Dicle, sözü geçen yazılarında temel olarak hukuka erişimde kadınların önüne çıkan toplumsal engellerden ve bu engellerin çeşitli kurumsal mekanizmalar aracılığıyla gündelik olarak ürettiği toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerinden bahsediyor. Dicle, “kamusal aklın da ifadesi olma iddiası” taşıyan ve mesruiyetini buradan alan hukuka bakarken ve onun işleyişiyle ilgili yargılarda bulunurken ihtiyatlı olmamız konusunda da bizi uyarıyor. Bir İstanbul Adliyesinde yaptığı gözlem ve mülakatlara dayandırdığı yazısında sorduğu “Cumhuriyet hukuku gündelik hayatta ne gibi söylemler üzerinden iş görüyor?” sorusunun kendi çalışmamın da dahil olduğu birçok yeni çalışmaya on ayak olduğunu düşünüyorum.

Ben doktora çalışmamda Türkiye’deki cinsel şiddet dava süreçlerine odaklanıyorum. Bu çalışmaya beni iten en önemli gelişme 2000’lerde art arda değişen Türk Medeni Kanunu ve Türk Ceza Kanunu oldu. Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne adaylığının resmi olarak kabul edilmesiyle başlayan bu süreçte feministlerin ve kadın örgütlerinin ciddi gayretiyle yasalarda önemli değişiklikler yapıyordu. Bu değişiklikler aynı zamanda 1920’lerden bu yana Türkiye Cumhuriyeti’nde gerçekleşen en kapsamlı yasal ve yargısal değişimlerin de bir parçasıydı. 2000’lerde hukukun iyiden iyiye aralarında feminist ve LGBTİ hareketinin de içinde

bulundugu cesitli siyasi aktorler ve gruplar icin onemli bir mucadele ve mudahalealani oldugunu soylemek mumkun. Bu donemde bir yandan yasalarda onemli ve kadınlar acisindan olumlu gorulebilecek degisiklikler yapilmasina ragmen kagit uzerindeki olumlu degisiklikler pratikte beklenen sonuclari vermiyordu. Bu nokta Dicle'nin calismalarinda sozunu ettigi "yasaların uygulanmaması" sorununa isaret ederken baska baska sorulari da aciyordu onumuzde. Kendi calismam ozelinde Turk Ceza Kanunu'nda tecavuz ve cinsel tacize dair yapılan somut degisiklikleri kisaca soyle ozetleyebiliriz: Cinsel icerikli suclar, irza ve genel ahlaka aykiri suclar olmaktan cikartilip bireye ve cinsel dokunulmazliga karsi suclar kapsamina alindi, cinsel taciz tanimi yasaya girdi, cinsel suc tanimlari genisletilerek ilgili cezalar artirildi ve evlilik ici tecavuz Turkiye'de ilk kez yasada suc olarak tanindi. Bu degisikliklerin dava sureclerini nasil etkileyecegini merak ederken aklimda hep Dicle'yle de konustugumuz "hukuksal degisim toplumsal degisimi saglamada ne derece etkilidir?" ve "kadınların hukukla karsilasmaları neden hep en cok zorlandıkları anlar olur?" sorulari vardi. Bu sorulari aklimin bir yerinde tutarak kendime su sorulari sordum: Cinsel siddet dava surecleri nasil isliyor? Surec icinde hangi aktorler ve kurumlar hangi vasifla yer aliyorlar? Surec icinde kadınlığa, kadın bedenine, cinsellige, siddete, ahlaka, namusa ve aileye dair ne gibi soylemler dolasima sokuluyor ve her biri nasil bir is goruyor? Bu davalarda kadından ilk adimdan itibaren adeta tecavuze ugramaya hazir olmasini ve siddete maruz kalmasinin hemen akabinde istikrarli bicimde tum dogru adimlari atmasini bekleyen hukuk neden ve nasil ayni zamanda ondan ruh ve beden sagliginin kalici olarak hasar gormesini, bu eylemden katiksiz bir magduriyet yasamasini ve ancak bu magduriyeti devletin cesitli kurumlari araciligıyla belgeyebildigi taktirde ve olcude tecavuzcusunun ceza alacagini ona soylet? Boyle bir hukukun kadına yönelik siddetle mucadelede onumuze koydugu celiski ve acmazlar nelerdir? Saha calismam sirasinda, mahkeme salonunda otururken, dava dosyalarını okurken, hukukcularla mulakatlar yaparken aklimda hep Dicle'nin hukukun isleyisine dair altini cizdigi ve hukuku meydana getiren durusmalardaki hitap tarzları, yerlesmis iliskilenme kalıpları, hukuki kavramlar ve olayların yazıya aktarilisina dair yerlesmis pratikler, resmi ve gayri resmi usuller gibi cesitli sembolik ve maddi degiskenlere dikkat ettim. Hukuka kocaman kitapların icinde yazan, oldugu gibi uygulamaya konulan ve kendiliginden adalet dagitan bir aygit olmaktan ziyade bunyesinde biraz once sozunu ettigim degiskenleri de barindiran karmasik bir toplumsal alan olarak baktigimizda Dicle'nin "hukuk oyle kendiliginden bize ihtiyacımız olanı vermeyecek, bizim onu isletmemiz gerek arkadaşlar" deyişi de anlam kazanıyor. Boyle

bir hukuk tanımı bize aynı zamanda o değişkenlerin var olan toplumsal eşitsizlikler ile nasıl bir ilişkiye girdiğine karşı da uyanık olmamızı salık veriyor.

Bugün burada sizlerle paylaşmak istediğim sadece Dicle'nin yazdığı cizdiklerinin çalışmama on ayak olması ya da Dicle'nin aldığı yolun bana ilham vermiş olması değil, zira Dicle'yle akademik bağımın “onun yazdiklerini okudum, ondan sunları sunları öğrendim”in epey ötesinde olduğunu gözlemliyorum özellikle doktoranın şu son yıllarında. Hele de saha çalışmasında beklemediğim, beni şaşırtan, düşündüren bir şeyle karşılaştığımda ve hemen sonrasında tezi yazmaya başlama sürecindeki sancılı zamanlarda Dicle'nin sorduklarının kafamın içinde bir ses gibi hep benimle olduğunu fark ediyorum. Elbette Dicle'yi çok özleyorum, eksikliğini hissediyorum ve keske diyorum oturup da bir çay içsek, hem belki sesimin eskiye nazaran daha bir güçlü çıktığını görür, sevinir, ne de olsa o değil miydi, “kendisi sesine daha çok güven diyen?”

Acı his konuşmasını yapacağım belli olduktan sonra benimle hemen hemen aynı dönemlerde Dicle ile yolu kesmiş, Dicle'nin öğrencisi olmuş bir grup arkadaşına yazdım ve onlara sordum “benimle Dicle'yi nasıl hatırladığınız, onun sizin hayatınızda bıraktığı izlere dair bir-iki cümle paylaşır mısınız?” Şaşırsınlar, emailime geri dönüş yaptı arkadaşlarım ve Dicle'ye dair düşüncelerini paylaştılar benimle. Dicle'ye dair çok güzel, çok anlamlı şeyler söylediler ama en çok ortaklaştıkları nokta Dicle'nin karın ağrılarının pesinden giden tutkulu bir akademisyen olduğuydu, belki de tam da bu yüzden yaptığı işler etkili işler oldu ve kısa sürede önemli izler bıraktı. Dicle, hukukun siddete maruz kalan kadınların onüne koydukları duvarları şüphesiz çok iyi anlattı bize, eşitsizlikleri gelenekte aramak yerine devlete, hukuka, yani basımızdaki tüm kurumsal mekanizmalara bakmamız gerektiğini bize salık verirken onumuza de önemli kuramsal ve pratik sorular aktı, bunların birçoğu hala yanıtlanmayı bekliyor. O yanıtları buldukça hep birlikte yeni sorular soracağız ve bu sorular canımızı yakan tüm ayrımcılık, eşitsizlik ve adaletsizlikler karşısında bize yeni yollar aralayacak, buna inanıyorum.

Son olarak sizinle Dicle ile 2008 baharında onun ofisinde aramızda geçen bir konuşmayı paylaşmak istiyorum. O yılın sonbaharında Amerika'daki çeşitli okulların doktora programlarına başvurmuşum, gitmeyi çok istediğim ve hali hazırda doktora çalışmalarımı

surdurdugum University of Pennsylvania'ya resmi kabul yazimi gonderdigim gun Dicle'nin ofisine ugramistim, sanirim baska bir sey soracaktim, zira kabul aldigimi daha onceden soylemistim. Soracagimi sormus tam kapidan cikiyordum ki, soyle dedim "bu arada hocam ben Penn'in teklifini kabul ettim," ve ekledim "Internetten kutuphanelerine baktim da, hele bir kutuphanesi var ki, mimarisi cok guzel, orada calismak icin sabirsizlanıyorum." Dicle, gulumsedi, benim icin sevindigini biliyordum. Sonra sesi biraz kisik "hayirli olsun," dedi, muhtemelen o gun biraz asiriya kacan heyecanimdan tedirgin olmustu, tabi o gun bunu dusunmemistim, sonraki senelerde o ana dondukcce benim icin kaygılanmis bile olabilecegini dusundum, "sagolun" deyip ofisinden ayriliyordum ki, bana hic unutamadigim su sozleri soyledi: "O binalar buyuleyicidir Tugce, insani icine cekeer ama hayatini da yasa olur mu? O binalarin seni yok etmesine izin verme, asik ol, ye ic, gez toz, hayat sadece doktoradan ibaret degil." Koridorda asistan arkadaslarimla birlikte kullandigim ofise giderken bu sozleri dusundum biraz, sonra aklimdan cikti ve herhalde uzun bir sure bir daha hic aklima gelmedi. Ta ki bir gun okyanusun obur ucundaki penceresiz ofisimde zor ama bir o kadar da siradan bir gunun sonunda cokca yorulmus, dogrusu is gucten biraz da usanmis, memlekette olan bitene dair kafa yormaya calistigim bir gun ansizin aklima dusunceye dek. Hala da zaman zaman animsariim Dicle'nin bu nasihatini, sonra dusunurum, bazen teselli ederim kendimi biraz da nukteyle, "demek ki sende de bir isik gordu ya da pek bir heyecanlı gordu seni Dicle, ondan oyle dedi herhalde" diye. Sonra gidip kendime bir cay ismalarim, hem de yaninda bir dilim kekle, dunyanin neresinde olursam olayim o binalarin iciyle disini aslinda duvarlarin ayirmaya yetmedigini de bilirim. Ben Dicle'ye mutessekkirim, ogrettigi, sorgulattigi, dusundurdugu ve tabi onume actigi bir suru yol icin. Dicle'nin eski ogrencisi olan bir arkadasimin da soyledigi gibi, ben de Dicle'nin en cok aklini, sadeligini, tutkusunu, yakinligini ozledim. Bir de cocuksu coskusunu. Dicle'yi hem kiymetli bir insan ve hem de parlak bir sosyal bilimci ve akademisyen olarak anma firsati buldugumuz Makale Yarismasi Konferansi ve Odul Torenine hepiniz tekrardan hos geldiniz, iyi ki geldiniz, sefalar getirdiniz.